

— Kutatás, tanulmány —

A mezőtárkányi Nagy család ragadványneve,
avagy a Pellác név nyomában

Berecz Krisztián (kriszberecz@gmail.com)

A falvakban az emberek között szorosabb a kapcsolat, jobban ismerik egymást. Van néhány családnév mely felszaporodott, így a kis lélekszámú közösségekben gyakoribbak az azonos vezetéknevek. Ezek miatt nagyon elterjedtek a ragadványnevek. A régen használatosak mára eltűnőben vannak, de még az öregek emlékeznek rá. Ezek sokszor nem csak egy emberhez tartoztak, hanem az egész családra vonatkoztak, sőt, több generáción keresztül öröklődtek is. A ragadványneveket hozzákapcsolhatták az egyén nevéhez, így az három (vagy akár több) eleművé is válhatott,¹ olykor azonban helyettesíthette is a vezetéknevet.

Őseim egy része Mezőtárkányról² származott, ahol igen sok, különböző eredetű Nagy család élt és él még a mai nap is. Itt is kialakultak különböző ragadványnevek,

melyekről a *Mezőtárkány történetéből*³ című könyvben olvashatunk. Ebben egyeseknél leírják azok keletkezésének magyarázatát is, így megtudhatjuk, hogy viselője szavajárásáról, testi jellemzőjéről, vagy éppen a foglalkozásáról kapta a megkülönböztető nevét.

Családfakutatásom kezdetén az egyik nagymamám, Berecz Tiborné Nagy Rozália mesélte, hogy őseinket régebben Pellácnak is hívták. Ez a ragadványnév megtalálható az említett könyvben, mely szerint ezt a nevet Nagy László (1878-1949) viselte, aki Rozália nagyapja volt. Többször elmondott egy versikét, amelyben a Pellác név is szerepel és az ő dédapjáról, Nagy Mátyásról (1836-1917) szól:

Pellác Matyi a padon,
macskát árult madzagon.
A madzagja elszakadt,
Pellác Matyi ott maradt.

A versike felől azután kezdtem különösen érdeklődni, hogy az egyik változatát felfedeztem egy gyermekkönyvben. Ebben Kovács Mari neve szerepel, aki a macskát rángatja.⁴ Próbáltam kutakodni utána, de sajnos kevés sikerrel jártam. Annyi bizonyos, hogy ez egy igen régi „névrecsúfoló” gyerekvers. Az *Ethnografia* folyóirat 52. évfolyamszámában⁵ ennek újabb változatát találjuk meg. A Hajdúböszörményben gyűjtött rigmusban pedig Gyurka cigány szerepel.

Azonban térjünk vissza magára a Pellác névre. Sokat gondolkodtam azon, mikor keletkezett és mi lehet az eredete ennek a ragadványnévnek. Vajon eredetileg családnev volt vagy mindig is megkülönböztetésként viselték? Mi lehet a jelentése?

¹ Például: Mezőtárkány településnél Nagy Mezey János és Kis Mezey János neve szerepel a MNL HML IV-7/b öi.570 számú összeírásban.

² Mezőtárkány község Heves megyében a Füzesabonyi járáshoz tartozik.

³ Sipos Attila (szerk.): Mezőtárkány történetéből - Mezőtárkány 20. századi népi emlékezete, korabeli újságcikkei és levéltári forrásai, Mezőtárkány értékei. Mezőtárkány, 2014. 82-86. o.

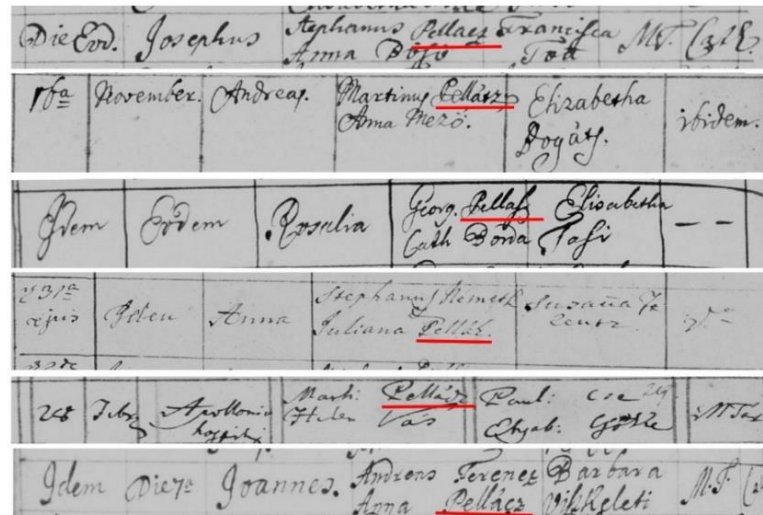
⁴ „Kovács Mari a padon, macskát rángat madzagon...” Ez a vers megtalálható az interneten is: https://vers-sarok.blog.hu/2011/07/30/mondokak_11 (letöltés: 2019. augusztus)

⁵ N. Bartha Károly: Névrecsúfoló gyerekversek. Ethnografia LII. 1941. 126-132. o.

A *Mezőtárkány történetéből* című könyvben a név keletkezéséről sajnos nem írtak semmit. Valószínűleg azért, mert már senki nem élt, aki emlékezhetett volna a létrejöttére.

A ragadványnév régi eredetéről akkor bizonyosodtam meg, amikor felfedeztem a 18. századi mezőtárkányi római katolikus egyházi anyakönyvekben. A következő változatokban írták le: Pellacz, Pellátz, Pellasz, Pellák, Pellác.⁶ A keresztelési anyakönyvben a legelső bejegyzés 1758-ból való, ahol az anyának a neve volt Pellác, majd 1766-ban az apát, a legutolsó előfordulásokban ugyanitt 1800-ban az apát, 1832-ben az anyát nevezték így. Összesítve 16 keresztelési bejegyzésben az apánál, 7-ben pedig az anyánál fordult elő. Ez bizony elég kevés alkalom. Ráadásul az összes ilyen nevű személyt máshol Nagy családnévvvel illeték. Ezen adatok alapján a Pellác nevet ragadványnévként azonosíthatjuk.

Érdekes, hogy a halotti anyakönyvben 1710-1820 között csak egy bejegyzést találtam: 1820. április 10.-én Nagy Pellátz János 60 évesen hunyt el. Ráadásul a házasságoknál 1710-1820 között

Pellác előfordulások a mezőtárkányi keresztelési anyakönyvben

sem az egybekeltek, sem a tanúk között nem bukkant fel a név.

A további kutatásban a mezőtárkányi összeírások sem segítettek, mivel a Pellác azokban egyáltalán nem fordul elő. Az 1715-ben és 1720-ban készült országos összeírások nem említenek Nagy nevet Mezőtárkányon. Az első bejegyzés 1724-ből⁷ való, amely alapján Nagy Mihály nevezetű ember élt a faluban. Az anyakönyvi hiányosságok miatt Mihályt kezdetben nem tudtam a családhoz kapcsolni. 1728-tól⁸ egy újabb Nagy famíliát is említenek, a későbbiekben pedig megszorodnak a Nagy vezetéknevű családok.

Az anyakönyvi kutatás alapján a Nagy/Pellác család az 1730-as

években már biztosan a településen volt. Soós Imre munkáiból⁹ tudjuk, hogy a török kiűzése után Heves vármegyébe és környékére az északi vármegyékből jelentős számú betelepülő érkezett. Feltételeztem, hogy ez a család ugyancsak északról költözött be Mezőtárkányba a 18. század elején, és a Pellác név megfejtése érdekében ezen a vonalon indultam el.

Hónapokkal később, mondhatni véletlenül találtam rá egy újabb nyomra, amikor hasonló dokumentumokat böngésztem Felnémet településen. Az 1718-1724 között keletkezett összeírásokban¹⁰ szerepel Pellác Mihály,

⁶ FamilySearch film: 004659098, kép: 245, 195, 231, 199, 443, 183, 245

⁷ MNL HML IV-7/b öi.565

⁸ MNL HML IV-7/b öi.570 Nagy Ferenc említése, aki Füzesabonyból költözött át.

⁹ Soós Imre: Heves megye benépesülése a török hódoltság után. Eger, 1955; Soós Imre: Hevesmegye községei 1867-ig. Eger, 1975.

¹⁰ MNL HML IV-7/b öi:554, öi:561, öi:561/2, öi:563, öi:566

és az is kiderült, hogy ő Mezőtárkányra¹¹ költözött. Ennek időpontja 1723 lehetett, mivel 1724-ben a lajstromok már itt említik Nagy Mihály néven. A két személyt egyesítve megtaláltam a közös őst, aki a családot alapította és Mezőtárkányra költözött. A felnémeti összeírásokban Mihályt a következő nevekkel illeték: Pelrlácsi, Pellác, Pellács.¹²

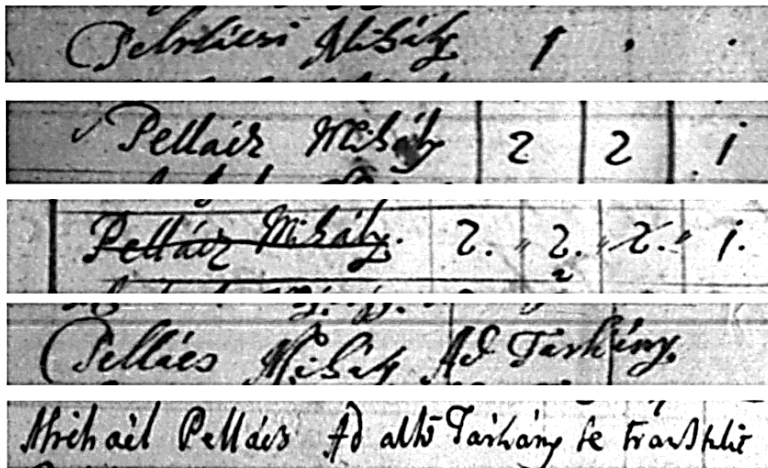
Pellács, Péllacs neveket írtak be. 1730-ban született az utolsó csemetéjük. Katalin 1756-ban halt meg 58 évesen, és a halotti bejegyzésben Nagy Katalinként volt feltüntetve. Sajnos nem lehet eldönteni, milyen rokonságban állt Pellác Mihállyal, valószínűleg a lánya lehetett.

Felnémeten előkerült további Pelláchoz kötődő anyakönyvi

ben Mezőtárkányon és Felsőtárkányon a matrikulák hiányosak. Ilona valószínűleg 1735-1738 között elhalálozott, de a halotti anyakönyvben hasonló okok miatt ennek sincs nyoma. Az adatok arra utalnak, hogy Jakab István újra megnősült és 1739-től már Molnár Klárától születtek gyermekei. Pellác Ilonáról így sajnos nem lehet megállapítani, hogy milyen módon kapcsolódik a családhoz, valószínűleg ő is Mihály gyermeke lehetett.

Mivel az összeírások csak a családfőket említik, ezért nem tudom, hogy Nagy/Pellác Mihályék hányan költöztek át Mezőtárkányra. A felnémeti adatok alapján 1719-től¹³ a családfő mellett élt még egy 15 évnél idősebb férfi, aki valószínűleg a fia lehetett. Mivel az anyakönyvi források hiányosak, ezért sajnos sok a bizonytalanság. A Pellác név alapján Mihálynak két felnőtt fia lehetett, János és Márton, mindketten az 1700-as évek elején születtek és Mezőtárkányra kerültek. János volt az én nagymamám egyenes ági őse, akit az anyakönyvek alapján bizonyítani lehet.

Nagy/Pellác Mihály származására nincsenek adatok. A *750 éves Felnémet*¹⁴ című könyvben

Pellác Mihály neve a különböző felnémeti összeírásokban

Áttanulmányoztam a felsőtárkányi anyakönyveket a Pellác nevet keresve, mivel Felnémet abban az időben ennek a településnek a leányegyháza volt. Ezekben szerepel Pellác Katalin neve, aki Fekete Gergely felesége volt. A házassági bejegyzésben 1717-ben még a Nagy Katalin nevet viselte, gyermekei születésénél pedig *Pellác*,

megjelenés is: Pellác Ilonának és Jakab Istvánnak 1727-1735 között születtek a gyermekeik. Egy keresztelést a házasságok között találtam meg. A bejegyzésekben a következő variációk szerepeltek: Pellács, Pellacs, Pellác, Perlac, Pellác. Sajnos a házasságuk nem került elő, mert az 1720-as évek-

¹¹ A település nevét az összeírásokban sok helyen Tárkány vagy Alsótárkány formájában írták le.

¹² FamilySearch film: 007994658, kép: 333, 431, 441, 538; film: 007994659, kép: 317

¹³ MNL HML IV-7/b öi.561

¹⁴ Vágner Lászlóné (szerk.): 750 éves Felnémet. Eger, 2011. 15. o.

említést tesznek Nagy Istvánról, aki 1706-ban Rozsnyóról költözött be a faluba, azonban őt semmilyen módon nem tudom a családhoz kapcsolni. Mihály 1739-1750 között halhatott meg, halálozási bejegyzése nincs meg Mezőtárkányon, ebben az időszakban hiányos a halotti anyakönyv. A család azért tarthatta meg a ragadványnevét, mert Mihállyal együtt mások is átköltöztek Mezőtárkányra, akik a családot Pellác névvel illették.

A Pellác név eredetével kapcsolatban kétféle elméletet állítottam fel. Az első alapján a család szlovák származású és lehet, hogy az ottani nevüket cserélték le Nagyra, így az eredeti nevük Pellác vagy annak egy változata. A FamilySearch honlapján az indexelt adatok között keresgélve szlovák területen számtalan hasonló nevet találunk: Pelec, Pellech, Pellach, Pélách. Nevek eredetével foglalkozó cikkekben és könyvekben ezek után kezdtem kutatni.

A *Névtani Értesítő* 35. számában

olvashatunk szlovák eredetű családnevekről,¹⁵ amelyben találunk egy hasonlót: Pelehács. A cikk szerint ez vagy a pelech (barlang, odú) vagy a plehá (bádóg, bádóg-edény) szóból származtatható. Egy másik forrás, a *Szlovákok Békés megyében*¹⁶ említést tesz a Pellach névről, mely az írás szerint a Pellágiusból keletkező apai eredetű név. Eljátszottam a gondolatot, hogy a Pellác esetleg a Pellach módosult változata.

Ezzel az a probléma, hogy az anyakönyvek és az összeírások sehol sem említik, hogy a család szlovák származású lenne. Az anyakönyvek ráadásul sokféleképpen írták le a nevet, néhol a Perlác illetve a Perlász alakot használták. Valamint véleményem szerint semmi sem indokolta, hogy a család elhagyja az eredeti szlovák nevét és felvegyen egy olyan nevet, amely gyakori volt Magyarországon. Azonban lehetséges, hogy a család elmagyarosodása jóval korábban történt, és mire Felnémetre kerültek, már magyar családnak számítottak.

A másik lehetőség szerint a Pellác név helynévi eredetű ragadványnév. Az anyakönyvekben különböző írásmódokban jelenik meg. Közülük a Perlác, Pellász, és különösképpen a Pelrlácsi¹⁷ forma árulkodó. Kázmér Miklós *Régi családnevek szótára* című könyvében¹⁸ a Perlászi név változatai a Perlázy, Perlaczy, és a Gömör megyében található Perlác falu nevéből alakult ki. Kniezsa István tanulmánya¹⁹ szerint a Perlác név -i képző nélküli helynévi eredetű magyar családnév. A falu mai neve Kisperlász, Rozsnyótól délnyugatra 23 kilométerre található légvonalban. A település wikipédia²⁰ oldalán olvasható, hogy a történelem során Prelaz, Perlaz, Perlak, Perlasz, Perlacz formában említették a források. Az első katonai felmérés térképén²¹ is Perlacz van feltüntetve. A Velemjáró²² honlapon kicsivel többet tudhatunk meg róla: „1558 körül lakossága evangélikus hitre tért. [...] A század végén a török pusztítás miatt lakossága megfogyatkozott, 1580-ban hat jobbágyát írták

¹⁵ Mizser Lajos: Szlovák eredetű családnevek Bereg megyében. In: *Névtani Értesítő* 35. (2013) 179-194. o.

¹⁶ J. Pr. Bella: Szlovákok Békés megyében. In: Szabó Ferenc - Krupa András (szerk): *Szlovákok Békéscsabán. Békéscsaba, 1980.* 33-70. o.

¹⁷ Ez a forma szerepel a legkorábbi forrásban, amely 1718-ból való: MNL HML IV-7/b öi.554

¹⁸ Kázmér Miklós: *Régi magyar családnevek szótára, XIV-XVII. század.* Budapest, 1993. 843. o.

¹⁹ Kniezsa István: A magyar és szlovák családnevek rendszere. In: *Helynév- és családnévvizsgálatok.* Budapest, 2003. 340. o.

²⁰ <https://hu.wikipedia.org/wiki/Kisperl%C3%A1sz> (letöltés: 2019. október)

²¹ <https://mapire.eu/hu/map/firstsurvey-hungary/?zoom=14&lat=48.58390427&lon=20.23925018> (letöltés: 2019. október)

²² <https://www.velemjaro.sk/telepulestar/kisperlasz> (letöltés: 2019. október)

össze, 1598-ban házainak száma 12 volt. Népeiségének nagy része elvándorolt az Alföldre, helyükre a murányvölgyi és garamvölgyi vlach falvakból érkeztek új beköltözők. 1682-ben a törökök, majd a zsoldos csapatok átvonulása során teljesen elpusztult”. Lehetséges, hogy a család ősei a 18. század folyamán, vagy még korábban költöztek el a faluból, és ha evangélikus vallásúak voltak, akkor áttértek a római katolikus hitre.

Én inkább a második elméletnek vagyok a híve, vagyis a Nagy/Pellác család ősei valamikor Perlác településről származtak. Mivel egyértelműen bizonyítani nem tudom, ezért az elsőt sem vehetem el teljesen. Annyi bizonyos, hogy a család a felvidékről származik, és a ragadványneve több mint 200 évig öröklődött.

A családalapító Nagy „Pellác” Mihály leszármazási táblája:

